

УДК 655.535.4-051(477)“18/19”І. Франко

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ФРАНКА-РЕДАКТОРА НА РІЗНИХ ЕТАПАХ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧОГО ПРОЦЕСУ

Марія РІШЕЙ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, Україна, 79044*

За листами І. Франка простежено особливості його роботи як редактора на різних етапах редакційно-видавничого процесу (рецензування, опрацювання рукопису, коректура, підготовка до друку). Розглянуто листи І. Франка до І. Белея, О. Борковського, М. Бучинського, Ф. Вовка, Я. Гординського, Б. Грінченка, М. Драгоманова, В. Жуковецької, М. Зубрицького, І. Колесси, О. Кониського, А. Кримського, Е. Ожешко, М. Павлика, О. Партицького, Олени Пчілки.

Ключові слова: І. Франко, редактор, автор, текст, редакційне опрацювання, коректура.

Невичерпна скарбниця редакторського досвіду – діяльність І. Франка. Він сформулював основні принципи аналізу літературних творів різних жанрів, їх оцінення, редакційного опрацювання та підготовки до друку.

Вивченню редакторської діяльності І. Франка присвячено праці М. Василенка, Л. Маляренко, І. Науменко, В. Селіної, Є. Ярмошевич та ін.

Ставили за мету за листами І. Франка простежити особливості його роботи як редактора у процесі рецензування та опрацювання рукописів, а також підготовки їх до друку.

Редактор – це порадник і помічник автора, він «має бути культурним і вельми тактовним», «обов’язково мусить бути високоосвіченою людиною, а ще естетично розвиненою» [2]. Хоча трапляються такі редактори, які, зважаючи на свою нефаховість, звертаються до авторів зарозумілими репліками «слабо, не піде», «слабувато, але хороші місця є», «вчіться, працюйте над собою», «неоригінально, багато шаблону», «вчіться техніці» та ін. [1]. Вони не поліпшують текст, а погіршують. Як зазначає В. Шевчук, «...кілька разів у мене слово “камени” правили на “камені”, не відаючи, що “камени” – це музи, а не каміння. А приходили в друк такі “камені”. Отут я не міг не відчувати сорому... бо виходило, ніби це я такий дурний, що не знаю значення слова “камени”... у публікації моєї повісті “Декоративна жінка” є такий епізод: героїні розбили вікно. В моєму тексті вона каже: “Зараз приберу”, – і починає прибирати. В журналі ж (ідеться про “Сучасність”) надрукували: “Завтра приберу” і... починає прибирати. Читачки можуть обуритися: що то за жінка, в якій вибили вікно і вона каже: “Завтра приберу”? І матимуть рацію – а мені знову соромно...» [2].

Франко-редактор був порадником і помічником авторів. Він писав авторам, що от-

римав їхні рукописи, зазначав, коли тексти будуть опубліковані. Зокрема, у його листах читаємо: «Нині одержав Ваш лист. Рукопись про “Батьківщину” одержав кілька день тому...» [3, т. 48, с. 217]; «Отсе получил Ваш лист і спішу відповісти Вам» [3, т. 48, с. 224]; «Сердечно перепошую Вас, що аж нині беруся відповідати на Ваші два ласкаві листи. Вихід журналу справді відложили...» [3, т. 48, с. 534]; «Редакція “Зорі” одержала оба Ваші листи і IV главу “Світла” і поручила мені написати Вам ось що: “Світло” буде надруковане в слідуючому році “Зорі”... Щодо перекладу “Іліади”, то... пришліть! Коли переклад буде вдатний, то “Зоря” дасть йому місце...» [3, т. 49, с. 88]. Рецензуючи тексти, зауважував недоліки, зазначав місця, які потребують доопрацювання. Зокрема, до І. Колесси писав: «Рецензія на Кольберга... розчарувала мене. Так рецензії не пишуться. Прочитавши Вашу працю... ніхто не буде мав ніякого поняття о книжці Кольберга... Ви... не покажете докладно його методи збирання і порядкування етногр[афічного] матеріалу (що дуже важне), а робите в тій матерії закиди, котрі зовсім у воздуху висять. Хоч і як мені жаль, а в тім форматі, як є, Вашої рецензії надрукувати не можна. Коли б Ви мали час і охоту переробити її, т. є. подати результати своєї праці над Кольбергом в іншій формі, з сими доповненнями, які я тут помітив... то я дуже охотно нашкіцував би Вам рамки і хід мислей рецензій, бодай у формі питань, на котрі Ви повинні б дати коротку, ясну і фактами поперту відповідь... «Подорож на Чорногорі» в такій формі, як Ви подали, також до друку не годиться... Коли б Ви подали коротко а приступно результати наукових етнографічних спостережень, то се було би жадане...» [3, т. 48, с. 567–568]. До Олени Пчілки звертався: «З віршів Ваших, котрі я зараз прочитав, по-моєму, найкраща й одинока згожа до печаті байка “Орел на визволі”... Вірш “З Новим роком” – простіть за слово – слабкий, нема в йому ані нової думки, ані навіть нової енергічної дикції, а зато багато язикових зворотів... Байка ж “Радощі й смуток” гарна по ідеї, але оброблення розтягнене, початкові, вступні вірші трохи нереальні і наївні, ну, і мотив вичерпаний, не загострений як слід: кінець не вдаряє душу нашу так, як би повинен. Коли б моя рада не видалась Вам невмісною, то я радив би Вам переробити сю байку, покинувши поперед всього глібівську форму вірша, зложену для гумористичного, а не для такого серйозного оповідання» [3, т. 48, с. 594]. У листі до А. Кримського зазначав: «“Батьківське право” мені видалося доволі слабеньке... Психологія неглибока, особливо психологія батьків, по-моєму, зовсім невірна... Мова трохи штучна, підроблена... се не образок, вихоплений з дійсного життя, а формула абстрактна, розіграна драматично кількома особами» [3, т. 49, с. 304]. В. Жуковецьку І. Франко підтримував і повчав: «...Ваше оповідання “Іскаріот” як на початкуючу силу... зовсім не зле, але має деякі важні хиби. Поперед усього... ціле оповідання складається з епізодів і характеристик, злучених тільки випадково... сцени флірту... або... неправдиві або занадто слабо оброблені... кінцева катастрофа виходить зовсім невмотивованою і самовільно придуманою. На мою думку, оповідання в такій формі не варто передруковувати, хіба доко[на]вши в ньому основної переробки» [3, т. 50, с. 394]. Висловлювався щиро, розумів «важність і конечність одвертості, щирості і простоти в переписці і в усякім іншій письменській і товариській ділі» [3, т. 48, с. 577], вважав, що «з званням видавця газети... нерозлучно в’яжеться обов’язок говорити правду і поступати чесно, бо інакше через це терпить широкий круг людей» [3, т. 48, с. 251].

Опрацюючи рукопис, Франко-редактор зосереджує увагу на майстерності типізації, майстерності композиції та мовній майстерності твору. До І. Колесси писав: «...прочитав я Ваші вірші... Видно з них молоду, гарячу душу, котра рветься до чогось, мурує...» [3, т. 48, с. 568]. Зазначав, що «...поезія... мусила б показувати нову дорогу або хочь би тільки закликати на ню... здається мені, повинен передовсім поет сам мати ті ідеали, перейнятися ними, тільки тоді твори його вийдуть гарячі, живі» [3, т. 48, с. 281]. У листі звертався до М. Зубрицького, що треба «...Переробити трошки вступ... Упорядкувати матеріал трохи відмінно, а власне наперед дати в хронологічним порядку виписки про візитації... переписати ті матеріали порядно, без абрєвіатур і без непотрібних великих букв...» [3, т. 50, с. 216]. А до М. Драгоманова писав: «Звертаю Вашу увагу на те, що Пильчикова можна називати по ім'ю.... хоча я в Вашому тексті без Вашої волі не зроблю сеї зміни...» [3, т. 49, с. 185]. Олену Пчілку повідомляв: «“Орла” редактор не захотів прийняти до 1-го номера; його, по моїй думці, треба б ще трохи ошліфувати, а зробити се без Вашого дозволу я не осмілюсь» [3, т. 49, с. 10]; «Щодо перших глав, то... друга – сама краща, а третя найслабше оброблена... багатий фактичний матеріал... яось хаотично накиданий і не дає ясного, випуклого образу. Ну, та се... хиба невелика, котра аж надто опуклюється і живостію самого сюжету, і гарним опрацюванням двох перших глав» [3, т. 49, с. 74]. Я. Гординському зізнався: «Вашу статтю про К. Скоморівського я прочитав. Вона грішить, як і всі Ваші писання – вибачайте за одвертість, многословієм при вбожестві фактів та охотою приводити широкі висновки на основі не раз найменших дрібниць. Я позволив собі у Вашій статті посчеркувати досить багато стилістичних плеоназмів...» [3, т. 50, с. 413]. Інколи гнівно висловлював своє обурення: «По якого чорта Старицький таку масу нових слів творить або старих слів переіначує, немов-то бесіда наша така вже бідна, що без латання не обійдеться? По якого б чорта, н[а]пр., писати “ружняний” зам[ість] “рожевий” і з тим диким словом римувати ще дикіше, бо нікому не зрозуміле і нічого не значуще “скрижняний”» [3, т. 48, с. 342]. Зосереджував увагу на оформленні: «В оноματοпоет[иці] слова підчеркнені друкувати б [жирним шрифтом] або що... може б, визичити від Шев[ченка]?» [3, т. 48, с. 304].

Коректуру І. Франко розглядав як важливий етап редакційно-видавничого процесу, вважав, що перегляд коректури є «конче необхідним» [3, т. 49, с. 343]. До І. Белея писав: «З коректою другого листка пришли... і надрукований перший лист, – може, будуть деякі помилки друкарські до справляння» [3, т. 48, с. 301]. Іноді, як дізнаємось з його листів, через недогляд доводилося переддрукувати цілі аркуші: «З третім арк. склалася неприємна пригода. Я дав рукопис у друкарню; лежав він там досить довго – не складали, а коли я напер, кинулись складати. Тим часом я мусив виїхати на пару день зі Львова. Не заставши мене, вони занесли коректу до П[авли]ка. Він, спасибі йому, зробив коректу одну й другу, друкарня поспішила видрукувати аркуш. Отсе вчора я прийшов, а діставши аркуш друкований і переглянувши його, знайшов стільки помилок та недоглядів, що приходиться цілий аркуш переддрукувати наново» [3, т. 50, с. 52–53]; «Поїхав я на село... Скрипт лишився непоправлений, і я просив Пол[янського], щоб послав ми на село або зажадав, аж приїду. Де там, – не переглянувши сам, попер у друкарню, – тепер зложили – чорт знає що вийшло, поправляй, хоч лабатенника з'їж» [3, т. 48, с. 202–203].

Франко-редактор давав поради авторам і щодо формату майбутнього видання, на якому папері друкувати, допомагав з друком. Зокрема, до Федора Вовка писав: «Не знаю, чи до вподоби Вам буде такий формат, як отсей папір, що тут залучений? Та ще дві речі Ви забули додати: чи друкувати на грубім, чи на тонкім папері і в кількох екземплярах? Я від себе радив би... друкувати в маленькім форматіку, а не в великім... так, щоби книжечка вийшла зграбна і удобоносима» [3, т. 50, с. 24]. До Б. Грінченка зазначав: «Ваш ескіз “У церкві”, котрого редакція “Зорі” не хотіла надрукувати, я передав для стрийського альманаху, де він і надрукований... добродій Гордієнко... прислав до ред[акції] “Зорі” кілька гарних віршів п[ід] з[аголовком] “Земляки”... До “Зорі” вони не підуть, а я пру їх до “Поступу”...» [3, т. 49, с. 95–96]. А Елізі Ожешко зізнавався, що «готовий служити їй усім»: «...пані... гадає, напевне, що досить якусь добру річ перекласти і надіслати до Львова, а вже вона там якось буде надрукована. З цим, однак, на жаль, є труднощі... існуючі у нас товариства видають тільки популярні твори або ж наукові праці своїх людей... Якщо вона схоче друкувати свої переклади власним коштом, то в такому разі може розпорядитися і шрифтами, папером, форматом і т. д. І тоді я готовий служити їй усім, чого вона забажає: домовлюся з друкарнею, займуся безплатно коректурою, можу тримати її книжки на складі...» [3, т. 49, с. 158].

Отже, Франко-редактор був доброзичливим і щирим радником і помічником авторів. У процесі рецензування рукописів він не обмежувався словами «слабо, не піде», а без зверхності й зарозумілості звертав увагу на недоліки і допомагав їх усунути. Скільки непомітної праці редактора він доклав, поліпшуючи майстерність типізації, майстерність композиції та мовну майстерність творів молодих і досвідчених авторів. Уважно вичитував коректуру, зосереджуючи увагу на друкарських помилках, давав поради авторам щодо оформлення їхніх праць, а коли одна редакція не хотіла друкувати той чи інший твір, то передав його в іншу редакцію, стежачи, щоб там він був надрукований, і писав про це у листах авторам.

Молоді редактори повинні вчитися редакторської майстерності в І. Франка. Якщо автор надсилає свій рукопис поштою, то передусім повідомляти, що його матеріал отримано, взято до опрацювання. Завдяки електронній пошті це займе у редактора лічені хвилини, але автор буде впевнений, що його рукопис не загубився. Якщо згодом виявиться, що матеріал не підходить, також варто повідомити про це автора. Навіть без рецензії, чому його матеріал не підходить. Автор вимогливіше і прискіпливіше не один раз перечитає свій текст і подумає, як би його поліпшити. Автор друкує матеріал зі своїм підписом, «значить, за план, композицію і деталі... сам відповідає» [3, т. 49, с. 188], тому внесені у текст правки редактор обов'язково повинен узгоджувати з автором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Іванченко Р. Г.* Літературне редагування / Р. Г. Іванченко. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К. : Головне вид-во Видавничого об'єднання «Вища шк.», 1983.
2. «Роззирнімося навколо й полюбімо цей світ». Розмова Людмили Таран з Валерієм Шевчуком // *Кур'єр Кривбасу*. – 2003. – № 165. – С. 3–19.
3. *Франко І.* Збір. творів : у 50 т. / Іван Франко. – К. : Наук. думка, 1976–1986.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2012

Прийнята до друку 20.04.2012

ASPECTS OF IVAN FRANKO WORK AS AN EDITOR ON THE DIFFERENT STAGES OF CORRECTING AND EDITING PROCESS

Mariya RIPEY

*The Ivan Franko National University of Lviv,
49, Chuprynky Str., Lviv, Ukraine, 79044*

On the basis of I. Franko letters the paper investigates the aspects of his work as an editor on the different stages of correcting and editing process (evaluating, improving the writing, correcting, and preparing the publication). The author considers the I. Franko letters to I. Beley, O. Borkovs'ky, M. Buchyns'ky, F. Vovk, Ya. Hordyns'ky, B. Hrinchenko, M. Drahomanov, V. Zhukovets'ka, M. Zubryts'ky, I. Kolessa, O. Konys'ky, A. Kryms'ky, E. Ozheshko, M. Pavlyk, O. Partyts'ky, O. Pchilka.

Key words: I. Franko, editor, author, text, editing improvement, correction.

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ ФРАНКО-РЕДАКТОРА НА РАЗНЫХ ЭТАПАХ РЕДАКЦИОННО-ИЗДАТЕЛЬСКОГО ПРОЦЕССА

Мария РИПЕЙ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, Львов, Украина, 79044*

По письмам И. Франко прослежено особенности его работы в качестве редактора на разных этапах редакционно-издательского процесса (рецензирование, обработка рукописи, корректура, подготовка к печати). Рассмотрены письма И. Франко к И. Белею, А. Борковскому, Г. Бучинскому, Ф. Вовку, Я. Гординскому, Б. Гринченко, Г. Драгоманову, В. Жуковецкой, Г. Зубрицкой, И. Колессе, А. Конискому, А. Крымскому, Э. Ожешко, Г. Павлику, О. Партицкому, Олене Пчилке.

Ключевые слова: И. Франко, редактор, автор, текст, редакционная обработка, корректура.